

fölöttünk – röpködünk alattuk.
Hintát szerelek föl, fonott
széket hozok elő, kibugyolálom
a kerti csapot, ahogy az márciusban
dukál. A telet úgy elfelejtem, mint
elfelejtem majd arcomat, összes
csontomat, mikor kiszaladok egy nap
belőlük, e test-házamból,
egy nap, szép kék udvaromra. Micsoda
meleg lesz ott!

Kovács Sándor Iván

CSENKESZFAI POÓTS ANDRÁS, A „TRÁGYADOMBI BAUDELAIRE”

Ha a XVII. századi magyar költészetnek akár legmagasabb csúcsairól tekintünk is a XVIII. századra – főként a XIX. századdal érintkező második felére –, rendkívüli anyagbőséggel és tehetségkínálattal szembesülünk. A másod- és harmadvonal különösen sok virtuózzal, megszámlálhatatlan nyomtatott és még inkább kéziratossal művel reprezentált. A magyarországi egyházi könyvtárak immár tizedik kötetéhez érkezett kéziratkatalógus-sorozata (és Stoll Bélának még 1963-ban megjelent énekeskönyvbibliográfiája) bőségszaruból önti elénk a feldolgozásért kiáltó anyagot.

Bán Imréé és Julow Viktoré az érdem, hogy a debreceni diákirodalomról szólva már harminc éve ráirányították a figyelmet erre a gazdag kínálatra. Ők emelték ki azt is, hogy a XVIII. századi magyar költészet egyik legértékesebb és legkevésbé vizsgált vonulata az ún. „mesterkedőké”, akiknek iskolájához Csokonait és Arany Jánost is erős kötelék fűzi.

Bán Imre Aranynek IRÁNYOK című tanulmányára figyelmeztet, amelyben „*a Mátyásiak, Pócsok, Láczaik*” mesterkedő hadáról esik szó, „*akiknek népszerűsége egy Kazinczy homlokát nem engedé méltó babérhoz jutni*”, akik „*örömet affektálják a tudós színezetet*”, de akik „*nem a »népből«, nem a népnek írnak, hanem azon diákos középosztály számára, mely érti, megtapsolja ovidiusi célzásait, fogékony bő szavú reflexióikra, [...] kacag modortalan tréfáikon s pipászó mellől szedett élceiken, bámulja furfangos rímeiket: a csattogó leoninust, az egy magánhangzóval kisütött egész poémát, a csupa azonos, de különböző értelmű szavakból álló sorvégeket (víg asztal = vigasztal), [...] s több efféle furcsaságokat*”.

Meg kellene vitatnunk ezt az Arany tekintélyével kikezdhetté vált ítélkezést. Bán Imre már 1964-ben ellene vetette, hogy Arany megfigyelései inkább „*a diákpoezisa társadalmi hátterére, íróinak és közönségének műveltségi szintjére jellemzők, mintsem e költészet irodalmi értékére*”. Bán Imre arra is rámutat: Aranyak erre az elutasító érvére „*a pető-*

fieskedők ellen vívott harcában volt szükeége párhuzam gyanánt”, s hozzáteszi: „Jókai idealizálja, Arany egy kissé saját színvonalá alatt mutatja be ezt az érdekes költészetet.”

Mezei Márta tíz évvel későbbi könyve, a FELVILÁGOSODÁS KORI LÍRÁNK CSOKONAI ELŐTT, nem győzi bizonygatni, hogy a mesterkedők mennyire parlagian felvilágosulatlanok voltak, és nemhogy az Aranyt vitató Bán Imre állítását, de magát az IRÁNYOK című Arany-tanulmányt sem meri hivatkozni.

Ilyen megítélési dimenziók között a mi Csenkeszfai Poóts Andrásunknak hogyan is lehetett volna esélye legalább az elfogulatlan említések szintjén megőrződnie az irodalmi emlékezetben?! Mezei is Ráday Gedeonnak 1791-ben Kazinczyhoz írt levelével intézi el: *„Azl látom belőle, hogy a mostani Auctorok és a mostani gesztus egészen ösmeretlenek nála: egyedül az egy Gyöngyösit láttatik követni.”* Ami egyszerűen nem igaz: 1791. évi verseskönyvében Poóts maga hivatkozik Lázár Jánosra, és követi is, Faludi legismertebb versére imitációs parafrázist csinál, a SENAI LUKRÉTZIA áriabetétjeiben pedig Amade László és Pálóczi Horváth Ádám szövegeit tartja szem előtt.

De térjünk vissza Rádaytól és Mezeitől inkább Csokonai Vitézhez, aki jobb véleménnyel volt a mesterkedőkről és Poóts Andrásról. A jakobinus mozgalom után költői pályáját reménytelennek látó Vitéz Mihály LANTOMHOZ BÚCSÚVÉTEL-e (1795) Poótsot megbecsülően ülteti helyére ama zenekarban, amelynek muzsikáját Csokonai mesteri csalják elő különféle instrumentumokon:

*„Bessenyei obojjára,
Horváth réztrombitájára,
Szabó zengő hárfájára,
Mátyási tamburájára,
Földi érzékeny lantjára,
Kazinczy Orphikájára,
Pócsnak négyhúrú brácssára,
Gyöngyösinek nablumára,
Apolló dúlt oltárára,
Sőt minden Múzsák szavára
Esküszöm, hogy utoljára
Függesztlek a bodzafára.”*

Szilágyi Ferentől tudjuk, hogy Kazinczy 1817-ben JÖVENDŐLÉS címmel jónak látta gúnyos paródiában kifigurázni Csokonai orkeszterét és magát Vitéz Mihályt. Meg Poóts Andrást persze, akire a JÖVENDŐLÉS-ben a *„Csombók Jankó s Csombók Sára / Szát, szemet lát a csudára”* utalás vonatkozik. Kazinczy magyarázata szerint *„Csombók Jankó úgy personificalja a Poóts András izlésű embereket, mint John Bull az anglusoknál a honn vad népet”*. Ráday idézett véleménye kapcsán nyilatkozott Kazinczy Poótsról elítélőbben is: ez a *„nyavalyás verselő [...], ez a szerencsétlen fajzat imádatni fog a sok kálvinista mesterek és falusi prédikátorok által”*.

Ha nem is imádtatott, Csokonaitól mindenesetre becsültetett. Poóts Andrásnak 1786 telén egri börtöncellájában írt AZ ESZTENDŐ ŐSZI SZAKASZÁNAK A MI NYELVÜNKÖN NEM SZINTE HELYESEN ESETT ŐSZI NEVEZETIRŐL... című leonininusa ezzel a két sorral indul:

*„Púderezett fővel forog a tél, zúzos idővel
S ősz haja tél idején, őszl mutat árva fején...”*

Ez a vers majd csak 1791-ben jelenik meg Poóts kötetében. Csokonai tehát kéziratból ismerhette, mert – amint erre ugyancsak Szilágyi Ferenc figyelmeztet – már 1790-ben így imitálta Poóts Andrást A Téli. 5–6. sorában:

„Mormolnak szelei a fagyos északnak,
A zszindelyre vastag jégcsapokat raknak,
Ellepik a földet sűrű fergeteggel,
A folyóvizeket megkötik hideggel,
Melyeket öszítnek a havak és derek,
Azok a tél fején fejejlő púderek.”

Hadd tegyem hozzá, hogy a Poóts-költészetben előbukkan még a *púder és a tél hava* egybejátszása. Aki a SENAI LUKRÉTZIÁ-t a 32. lapig is elolvassa, erre a helyre talál:

„Érzed-e szép szagát a pomádéjának?
Látod-é lockjait csinos frizurjának?
Zúzmaráz pihéit púdere porának
Válogatott selyem szálain hajának.”

Aki pedig a 109. lapig is veszi az akadályokat, ezzel a szép púderes strófával találkozhat:

„Eljött a borzas tél púderes hajával,
Fú az északi szél, havat hoz magával,
A fejeznép apró hógolyóbisával
Játékot űz a szép kavallériával.”

A SENAI LUKRÉTZIÁ-nak ezek a szakaszai tehát szintén 1786 decemberében születhettek, mint az ŐSZ-vers idézett két sora. Egri topográfusok megmondhatnák, hol lehetett az a börtön, ahol Poóts András raboskodott, s ahol szökött felesége, Miskolczi Zsuzsanna szép szagú pomádéját, csinos hajlockkjait felidézve gyönyörködött egy kicsit a rácson túli egri korzózók időtöltésében, ahogy a hópúderből gyúrt apró golyóbisákkal a hölgyek megdobálták gavallérjaikat.

Nem állítom, hogy Vörösmarty vagy Arany olvasta volna Csenkeszfai Poóts András IFJÚI VERSEI-t vagy a SENAI LUKRÉTZIÁ-t, de hogy Csokonai közvetítésével ismerniük kellett a hajpúderes kései manierista ötletet, az nyilvánvaló. Amikor tehát Arany úgy kezdi el a TOLDI ESTÉJÉ-t:

„Őszbe csavarodott a természet feje,
Dérré vált a harmat, hull a fák levele;”

amikor Vörösmarty úgy fejezi be az ELŐSZÓ-t:

„Majd eljön a hajfodrász, a tavasz,
S az agg föld tán vendég-hajat veszen,

Üvegszemén a fagy fölengedend;”

akkor a magyar költői romantika e két merész és nevezetes metaforája voltaképpen a mesterkedő Poóts András Csokonaival hitelesített leleményéig mutat vissza. A bizarr „püderezett fő” már nem emelhető versbe, de az „*ősz haja [...] őszl mutat árva fején*” egy kis „csavarással” már Arany sorává alakítható. Vörösmarty pedig nemcsak a természet „hajfodrászatát” emlegeti, de a „vendéghaját” is, ami éppúgy a rizsporozott paróka, mint Poótsnál a „püderezett fő”. Az „*elkendőzött arc*” piperéje az ELŐSZÓ-ban ugyancsak a föld („*a vén kacér*”) kozmetikájára utal. Még két sor nekifutása is azonos: „*Eljön a borzas tél*” – mondja Poóts; „*Majd eljön a hajfodrász*” – mondja Vörösmarty, s a püderes hajú telet, a vén kacér földet tavasszal vendéghajjal cicomázza...

*

Csenkeszfai Poóts András, akinek még születési és halálozási évszámát sem ismerjük pontosan (1745 körül született, 1812-ben még élt), Weöres Sándor fedezte fel újra HÁROM VERÉB-antológiájában. Emlékszem lelkesedésére, ahogy a Vargha Balázstól kölcsönkapott Poóts-kötet verseit szóban kommentálta. De írásban sem állított kevesebbet, mint hogy Poóts „*a mesterkedők csoportjának egyik legszélsebésebb figurája, több gúnyt és kárörömet aratott, mint sikert. Pedig ez a trágyadombi Baudelaire nem akáarki: gúnyos és öngúnyos, keserű hölcselkedő*”.

A mesterkedők a Weöres-antológiának rehabilitált főszereplői. Arany ambivalens nyilatkozata óta (amit majd különösen az Arany-költészet mesterkedő ösztönzéseinek feltárása pontosíthat) Weöres volt az első magyar klasszikus, aki igazán komolyan vette őket. Ahogy a lírikus Katona József és „manierizmusát” felfedező kommentárjában leszögezi: „*A józan mértéktartók és okosak a szertelen mesterkedő iskolát kezdettől végig el-süllyesztették: úgy húzódik irodalmunk mélyén, mint egy tengerfenéki hegylánc. A vonulat kezdetén a hullámokból kiálló szirt Rimay, s a legvégén Csokonai.*” A magas vonulat „*fő hegylánc*” Weöres szerint „*Gyöngyösi János, Poóts, Edes, Mátyási, a Rimkovács s a lírikus Katona*”.

Weöres Sándor „trágyadombi Baudelaire”-definíciója elsősorban Csenkeszfai Poótsnak, a nagy tudományú, görögül és latinul is verselő református lelkipásztornak hánytatott életére vonatkozik. Ehhez fogható extrém protestáns-pap-biográfiát nem ismer a magyar egyháztörténet! Poóts András sokszori trágyadombra vetettségéhez még legkivált a XVI. századi Bornemisza Péternek és kortársainak az ÖRDÖGI KÍSÉRTETEK-ben kibeszélt, főként szexuális megkísértései hasonlíthatók. Csenkeszfai Poóts botránykrónikába illő élete kirívó szeplő is a magyar protestáns egyháztörténet orcáján. Olyannyira, hogy az 1939. és 1941. évi második és harmadik zsidótörvény intervallumában, 1940-ben a tekintélyes Zoványi-lexikon (Zoványi Jenő CIKKEI A „THEOLÓGIAI LEXIKON” RÉSZÉRE A MAGYARORSZÁGI PROTESTANTIZMUS KÖRÉBŐL) Poóts életrajzát vagy elfelejtette vagy nem akarta vagy a cenzúra tiltása miatt nem merhette szerepeltetni. Nincsen az benne „a Zoványi” 1977-ben megjelent 3., javított és bővített kiadásában sem.

Poóts András kétségkívül többszörösen is kínos helyzetbe hozta a magyar református egyházat. 1786 augusztusától 1787 februárjáig börtönben ült, később át akart térni a katolikus vallásra (a hiedelmek szerint át is tért, sőt „*orosz pappá lett*”). S mi több, *horribile dictu*: elvált emberként egy bodrogkeresztúri „*tehetős zsidó asszonynak egyetlen lányába*” mert szerelmes lenni, akivel aztán egy ellene benyújtott feljelentés szerint – olvassuk Szinnyei írói életrajzgyűjteményében – „*oly botrányos életet élt*”, hogy „*azon még a munkácsi görögkatolikus püspök is megbotrányozott*”. Egy másik papnét pedig „*erkölcsatlenségre tévelyített*”, és „*a hívek nejei közül is többeket*” csábítgatott.

Weöres Sándor a Borsod megyei születésű, Sárospatakon tanult s többnyire Zemplénben lelkészkedő Poótsnak „*kapatos rikoltozásait*” emlegeti. Alighanem ráhibáz ezzel a „*nektárt csepegtető*” Hegyalján gyakori papbotrányok okaira. Az 1645-ig Abaújban és Zemplénben működő Miskolci Csulyak István, a grafomán író és tekintélyes superintendens egyházlátogatási jegyzőkönyvei csak úgy ontják a Bornemisza Péter könyvébe való példákat! 1634-ben a bodrogolaszi lelkipásztor részegségében éjjel felkölti a falu bíróját, hogy együtt megkeressék a tiszteletes feleségét, „*azt a kurvát*”, akit aztán kicserélhetnek az ivócimbora feleségére, ha ráunnak. 1641-ben a bodrogkeresztúri pap részegen prédikál, s az a híre, hogy „*gyakortább megveri az felesége*”, kiszaggatta „*az szakállát*” is. No, „*felettébb az bornak adja magát*”, feleségéhez pedig egy bizonyos Luka Miklós jár: „*még az fütőháznak az kürtőjén is bebútt és ott benn küzködtenek és dulakoztanak, és ha ajtónyílás lött, az ablakon ismét kibútt*”.

A hegyaljai lelkipásztorok szőlőjüket sem művelték nagyobb gonddal. Csulyak superintendens szerint a szőlőt „*felnövi az cseplye*”, s pap „*pénzre mívest nem talál. Az mikor művelheti, szakmányossal művelteti*”. Száz év múlva, Poóts András korában már változnak az idők. Hegyalján megjelennek a Sziléziából, Morvaországból, majd Galíciából bevándorolt zsidók, akik mint szőlőbérlek kézbe veszik a bormérést és a borkereskedelmet. 1836-ban Bodrogkeresztúr zsidó lakossága 239, Hegyaljáé összesen 5587, a teljes Zemplén zsidó lakosai a század közepén 14 988-an voltak. Bodrogkeresztúron, ahol Poóts András zsidó szerelme élt, Scheiber Sándornak a hegyaljai zsidó sírkövekről írt tanulmánya szerint 1728-ban már hét lengyelországi zsidó család lakott, „*borral és szőlővel kereskedtek. A XVIII. század végén alakul a hitközség [...] Szentegylet 1767-ben létesül, ugyanakkor zsinagóga épül. Első rabbija Eliezer London (1780–1796), Landau Ezékiel prágai rabbi levelező partnere*”. Eliezer London rabbi lehetett tanúja Poóts András bodrogkeresztúri kalandjának, de hogy ki volt „*a tehetős zsidó asszony egyetlen leánya*”, arról hallgat a kutatás: a Poóts-kéziratokat és -aktákat még nem publikálták, csak létezésükről tudunk. Hegyalja zsidó sírköveinek faggatója a Blume, Eszter, Henne, Jente, Ráchel, Rivka, Tova, Ziszl női neveket olvassa le Wirth Péter sírkőfotóiról. A héber nevek között „*németek fordulnak elő: Blume (virág), Henne (Huhn – csirke), Ziszl (Süss – édes)*” és „*egy francia: Jente (Gentile)*”.

Melyik bodrogkeresztúri Blume, Eszter vagy Ráchel virágot szakajtotta le Poóts tiszteletes? Nem tudható. De hogy választásában a konvenciókkal mit sem törődő toleráns öntudat és érzelmi szabadságvágy is munkálhatott, az valószínű. A feljelentések és az ítéletek: a dokumentumok mondhatnának többet.

(Eszembe jut, hogy amikor az 1970-es években Szabó Magda Hollandiában járt, becsvágya volt megkeresni Aletta Van der Maat kisasszony és Apáczai Csere János professzor házassági anyakönyvi bejegyzését. Meg is találta, fotokópiáját a *Kortárs* Apáczai Csere-számában publikáltuk. Aletta éppúgy követte férjét Erdélybe, mint Szenczi Molnár Albertet Oppenheimből a háromgyermekes német özvegyasszony, Kunigunda. Az új század nagy szerelmi papsztorija a Poóts Andrásé és a bodrogkeresztúri zsidó lányé, akit a jól értesült Édes Albert – a másik mesterkedő, Édes Gergely fia – szerint Csenkeszfai Poóts feleségül is vett. Ez a történet is Szabó Magda tollára való.)

Poóts András szerencsétlenségei rosszul sikerült házasságával kezdődtek. Édes Albert jegyezte fel, hogy Poóts neje, Miskolci Zsuzsanna, oly „*ragyogó szépség*” volt, „*mint egy habból kikelt Venus, azzal a nagy hibával, hogy saját szépségének imádója lévén, magát jobban szerette, mint férjét, s hogy arcórszái meg ne hervadjanak, a szerelem gyönyöreibe férjét*

csak homeopatice részeltette”, azaz minimálisan adagolta a családi szerelmi szolgálato-
kat. Úgyannyira, hogy meg is szökött Poótsról a csábító Csabay András matematika-
professzorral, aki nem átalotta a börtönben ülő felszarvazott Poótsot gúnyversekkel
gyalázn.

Az egri börtönbe Poóts a hosszadalmas válási botránynak egyik különösen kirívó
jelenete következtében került. Egyszer ugyanis annyira elveszítette önuralmát – s talán
„*kapatos*” is volt, mondaná Weöres –, hogy Szinnyeivel szólva „*teljesen megfélekedzvé-
n papi méltóságáról, az egyház ládáját felszaggatva, abból az utcára dobálta ki az úrvacsorai szent
edényeket és egyéb készülékeket*”.

A később Ho Si Minhnek nevezett líceumot alapító egri érsek (a Tanárképző Főis-
kola névadója), gróf Esterházy Károly egri börtönében Poóts András különben jól
érezte magát. Gróf Esterházy egyszersmind Heves megye főispánja volt, ezért diszpo-
nált Poóts bebörtönöztetése fölött, ámde segített is neki. A református papfogoly a
katolikus érsektől kapott cellájának fűtésére elegendő tűzifát (1786–87 tele csikorgott
akkor), és könyveket is, hogy folytathassa irodalmi működését.

Poóts az egri tömlőcben fordította le s XVIII. századi lelki izgalmakkal és díszle-
tekkel színesítette az EURIALUS ÉS LUCRETIA szerelméről írt latin reneszánsz széphi-
stóriát (aminek volt már egy kiváló, XVI. század végi magyar átültetése), felismervén
a lehetőséget, hogy kibeszélheti e verses regényben a maga megcsalattatását, felsülését
s feleségének *kurvás* hajlandóságait. Poóts ugyanis éppen huszonháromszor használja
a *kurva* megnevezést a széphistória 1791-ben SENAI LUKRÉTZIA címmel megjelent for-
dításában, és ebből a huszonhárom kurvás locusból három még erőteljesebb: kétszer
a *katonák kurvája*, egyszer a *tábori kurva* nyomatékosít. A kurvát a megcsalt Poóts min-
dig a feleségére érti, akit Lucretia szerepében léptet fel, az elszerető Csabay Andrást
pedig mint a csábító Eurialiuszt ábrázolja.

Aeneas Sylvius Piccolomini (a későbbi II. Pius pápa), a széphistóriához forrásul szol-
gáló latin novella szerzője szerint Eurialius Zsigmond császár katonája volt, s Lucretia
annyira beleszeretett, hogy öreg, unt férje mellől (ez lenne Poóts András) el akarja
magát raboltatni Eurialiuszal és katonatársaival. Erről az emberrablási tervről azon-
ban Poóts szövegében mindig *szökésként* esik szó, hiszen Miskolci Zsuzsannát nem
kellett elrabolni. Elszökött ő vígan a férjének módjával adagolt homeopatikus kötele-
zettségek elől, még közös gyermeküket, a kis Andrást is hátrahagyva. Lucretia bün-
tetése a széphistóriában a halál. Poóts sem igen kívánhatott mást Miskolci Zsuzsan-
nának. Amikor egyszer azt vizionáltatja Lucretiával, hogy öngyilkos lesz, akkor is a
XVIII. századi kordivat szerint öltözködő Zsuzsannát képzelet helyébe:

„Vagy pedig halálos mérget veszek ételőre,

Vagy pedig egy gyenge selyem strimfkötőre
Felkötöm magamat a búfelejtőre.”

A SENAI LUKRÉTZIA-nak ez a hangsúlyozott életrajzisége még nyilvánvalóbb a két
kiadást megélt (először 1793-ban Bécsben, majd 1817-ben Miskolcon megjelent) HÁZI
KERESZT esetében. A HÁZI KERESZT (értsd: a házasság) kétrészes certamen: korrekt
verses megvitatása annak, hogyan képzelet el a hűtlen feleséget a hű férj, és milyennek
gondolja a hűtlen férjet a hű feleség. A HÁZI KERESZT-nek költői értéke nincs, annál

több a társadalmi és lélektani hitele, pletykatelítettsége pedig a lehető legdúsabb. Mit ájúldozhattak, sopánkodhattak rajta a százhetvenhét évvel ezelőtti miskolci, abaúji és zempléni dámák, ők lehetnének a megmondhatóí. S hogy’ pirulhatott megint református anyaszentegyházunk, hiszen mindezt egy nagy tudományú protestáns pap adta írásba. Nem is beszélve az afféle hivatalos nemzetkarakterológiai beidegződésekről, hogy a magyar ember nem kéjsóvár, hogy a magyar ember szemérmes; „kéjsóvár” ellenben „az olasz” – ahogy a rideg-protestáns Arany is hitte és hirdette a ZRÍNYI ÉS TASSÓ-ban. Márpedig Eurialius és Lucretia olasz volt és kéjsóvár volt, nem is beszélve Poóts Andrásról és Miskolczi Zsuzsannáról, csakhogy ők nem egymásra voltak kéjsóváarak.

Csenkeszfai Poóts András „trágyadombi Baudelaire”-sége érthető a költészetére is. Weöres Sándor úgy véli: „A barokk és utóbarokk poézist nem nagyon ismerhette, saját korának külföldi irodalmát sem, mégis vérbeli manierista: mestere a spirálisnak, a váratlan fogalmi csavarásoknak, a távoli párhuzamoknak, a konkrétnek absztraktnak, az absztraktnak konkrétba átjatszásának.”

Vitatnom kell W. S. mester egyik tételét, mert Lázár János FLORINDÁ-jára (1766) – amiből szép strófákat ír át – Poóts maga hivatkozik a SENAI LUKRÉTZIA 4. lapján:

*„Van egy ország, melynek olyan a formája,
Mint a németeknek hajdani csizmája,
Olaszország, melynek leíró pennája:
Liber báró Lázár János Florindája.”*

Eddig azonban Poótsot nemigen olvasták el kortársai és az irodalomtörténészek, ellenkező esetben nem hajtogathatnák, hogy az egyetlen Gyöngyösi befolyásolta. (Ami filológailag különben sem igaz: megfogható Gyöngyösi-imitációt én nem leltem a SENAI LUKRÉTZIA-ban. Más kérdés a „mögöttes dallam”, a könnyed előadásmód, a formai biztonság, a techné Gyöngyösi-szabása.) Weöres Sándor sem jutott idáig az olvasásban, mert ő a HÁROM VERÉB-be került szerzők legismertebb műveit eleve mellőzte; Poótsnak is csak lírai verseiből válogatott, és a SENAI LUKRÉTZIA ajánlásának verses betétjeiből csinált montázskompozíciót.

Ami Poóts manierista-mesterkedő technikáját és Weöresnek erre vonatkozó ihletett megfigyeléseit illeti, azokat csak bámulhatom. Mesteri, ahogy ebből a szemszögből értelmezi Poóts kutyasíratóját: a KUTYALAGZI, KUTYATOR – FÁTI KUTYA FÁTUMA című pudlisírató verset, aminek kéziratából csak újabban derült ki, hogy latin szöveg átdolgozása. Eredetijét Miklós Sámuel, a miskolci református gimnáziumnak 1763 és 1785 közötti tudós professzora írta. Fāti tehát Miklós Sámuel kutyája volt, nem a Poóts Andrásé. A magyar változat azonban Poóts-vers, Fāti haláltusáját leíró részletét Weöres Sándor joggal csodálta meg; részletező hitele és átélése oly erős, mintha legközelebbi hozzátartozóját siratná. A FÁTI KUTYA FÁTUMA párját ritkító darab a magyar költészet történetében. Mégsem szólok most róla, mert latin eredetije még nem került elő, s a magyar szöveg kézíratos és nyomtatott változata is összevetésre vár.

És azért sem, mert Poóts verseinek csupán kisebb hányada jelent meg. A többiek (leveleivel együtt) nemhogy kiadatlanok, de fel sem kutatottak, előbb még össze kell szednünk a kéziratokat. A SENAI LUKRÉTZIA autográf példánya Pápára került, Édes Albert helyezhette el ott. A kutyasírató kézírata, több Poóts-verssel együtt, az OSZK Kézirattárában található. Hosszú halotti versezete, a HÍVÓ TAMÁS Sárospatakról jutott

kezünkhöz, miskolci bölcsészhallgatók már sajtó alá is rendezték, megjelent az *Irodalomismeret* 1994. 1. számában. Poóts költészetét majd mindezen művei ismeretében lesz célszerű méltatni. Alább csak a Faludi-imitációkkal foglalkozom.

*

Amikor Poóts András Julianna nevű húga férjhez ment Némethi Ábrahám tiszánánai tanítóhoz, a poétafivér LAKODALMI JÁTÉK címmel verset szerzett az alkalomra. Egri rabságában ezt dolgozta át 1789 novemberében, vagy inkább csak „új életre hozta” bizonyos „*Pruskovszki Mária emlékezetére*”. Mivel a LAKODALMI JÁTÉK Faludi-imitációi nyilvánvalók, azt kell hinnünk, hogy Esterházy Károlytól vagy megbízottjától Lázár FLORINDÁ-ja mellé Poóts kölcsönkapta Faludi verseit is, alighanem a legfrissebb, az 1786-ban, éppen bebörtönzése évében megjelent Révi Miklós-féle kiadást.

A LAKODALMI JÁTÉK egri változatának első fele így szól:

*„Mikor a fellegek diétára gyűlnek,
Hót, záport, villámlást s mennyköveket szűlnek;
Ha Bakhus tejétől az erek hevűlnek,
Akkor a sánták is táncra kerekűlnek;*

*Ha a nyársra vont lúd forog a tűz körül,
Akkor az éh gyomor, jó hírt várván, örül;
Ha a vérengző Márs szablyát köszörül,
Tép, ront, vág, öl, pusztít, senkin nem könyörül:*

*Nincs olly dolog, melly ok nélkül megeshessen
És bizonyos célra s végre ne siessen,
Az álom is, gyakran, hogy valót tehessen:
Igaz az: csak okos megfejtőt nyerhessen.*

*Én is, hogy egy estve lehajtam fejemet,
Ámbár sokféle gond futtatta eszemet,
De mihelyt Morfeus befogta szememet,
Illy álom követé képzelődésemet:*

*Voltam egy nagy sűrű erdön tévelygésbe,
Egész kifáradtam az útkeresésbe,
Láttam a vadakat lenni legelésbe,
S voltam is miattok nem kis rémülésbe.*

*De minthogy az útát egyszer elvesztettem,
Most ide, most oda, gyors lábbal siettem,
Fáradtságom a félsz miatt felejtettem,
De mégis, járt útra sohol sem érhettem.*

*Most a Faunusokat hívám segítségre,
A Hamadriades Nimfákat mentségre*

*Kérem, kezeimet terjesztvén az égre:
Nincs haszna; s felhágok egy nagy fára, végre.*

*Felmászván, tetején állok egyenesen,
Most ide, most oda vigyáztván szemesen;
S mikor úgy állanék egyedül, csendesesen:
Muzsika-szót hallék zengeni rendszeren.*

*Azt hallván, szívembe ugyan megújülék,
Mert a tévelygésből mintegy szabadulék,
Azért nagy örömmel az útnak indulék
S ahonnét jött a hang, afelé fordulék:*

*Hát csudálva látok egy dombon vígságot;
Tudja Merkurius, hogy a hazugságot
Nem szoktam; poéta hittel igazságot
Mondok: még nem láttam ilyen mulatságot!”*

Ehhez a gasztronómiai tobzódásba átforduló álomvízióhoz Poóts két Faludi-verset biztosan imitációs támasztékként használt. A 2. strófa eme két sora: „*Ha a vérengző Márs szablyát köszörül, / Tép, ront, vág, öl, pusztít, senkin nem könyörül*”, a SZAKÁCSÉNEK-nek erre a helyére utal: „*Előveszi majorságát, / Öl, vág benne bontogat*”. Amit tehát Mars hadisten tesz, azt már Faludi főszakácsa megtette: az ő *öl, vág, bont* munkamozdulatait Mars *tép, ront, vág, öl* dúsitással ismételi.

A LAKODALMI JÁTÉK ötletadója azonban nem a SZAKÁCSÉNEK, hanem a legnagyobb hírre jutott, legtöbbet imitált Faludi-vers, a TÜNDÉRKERT, a kerti vetemények és a virágok táncmultságának bájos elképzelése:

*„A narcissus hyacinttal,
Ruta, kapor, pipacs, mák,
Majoranna rozmarinttal,
Bársonyvirág, violák,*

*Egymás derekába kapnak,
Mégforgatják társokat,
A többinek példát adnak,
Nem kéméllik talpokat.*

-----
*Csípkebokor az egressel
Nagy nehezen táncra kél,
Távul járnak két lépéssel,
Egyik a másiktul fél.*

*Egyszer, kétszer ölbe kapván
Megvérrezelték magokat,*

*Az útifű, tapogatván
Meggyógyítja azokat.*

-----
*Répa, retek csingolódnak,
Tök és dinnye hason jár,
Az ugorkák forgolódnak,
Kiki mohón lejtőt vár...”*

De nem tarthat soká a fergeteges tündérkerti mulatozás: „*Rút forgószelel indula... / Csak álom volt, elmúla*”. Aki az álomból reggel felserkent, és mindezt látta: mindezt csak álmodta. A Faludi-vers beszélőjének képzeleti tere és történessorozata tehát kétszerelesen a barokkra jellemző fikció: álom az álomban. Ezt a kettős álomjátékot kell elhithetni valóságként.

Poóts víziója köznapibb és vulgárisabb, hiszen ő egy esküvői lakoma ivó-faló, malackodó közönségéhez szól. Finom, piperés, harmatos virággöngédségek helyett nála kövér húsos, zsíros, cubákos vaskosságok tűnnek elő. De azonos funkcióban, mert a LAKODALMI JÁTÉK szerzője nemcsak travesztál, hanem pontosan imitál is. Poóts versének sült és főtt húsétel szereplői ugyanúgy kerekednek egymással önfeladt táncra, mint Faludinál a szép virágok és a hasznos vetemények. A „*sok paszulykát*” evett versbeli szóló, azaz Poóts tiszteletes elnehezedett a vastag vacsorától, ezért ő így álmodik:

*„Hát kövér sült ludak hegedűt vontanak,
Két töltött kappanok nékik kontráltak,
A teli kulacsok s kancsók tust fújtanak,
Minuetet a szép sült kacsák jártanak.*

*Két pirúlt malacok voltak trombitások,
A pulykák, ki sülvé, ki főve, hárfások,
Vígán örvendettek minden muzsikások,
Amott kozák-táncra kerekedtek mások.*

*Táncolt a kövér szegye a riskásás lével,
Ugrott a dicsznófő tormázott szemével,
Bárányhús lejtőt járt túros derelyével,
Ódöngött a gömböc, hízott böndőjével.*

*Amikor bámúlva csudálnám ezeket
S irigyleném nékik vidám életeket,
Egy sült kappan rám vet mosolygó szemeket
S mondja, hogy újítsam én is víg kedveteket.*

*És mivel a vígság nálam se kellett,
Közöttök magam is nem voltam kedvetlen,
De amint forgatnám őket kimélletlen:
Nagy szerencsétlenség történe véletlen.*

*Mert egy sült malaccal amint nyalakodtam,
Végre öszve vesztem vele s marakodtam;
Kergettek s elestem, hogy árkot ugrottam,
Így érzék fel! Be kár, hogy ezt csak álmodtam!”*

Nézzük csak, miféle zenekar ez. Első pillantásra Gyöngyösi-ösztönzésre gyanak-
szunk. Az ő MARS ÉS BACCHUS EGYMÁSSAL VALÓ VIASKODÁSÁRUL szerzett fiatalkori
énekében ilyesfajta tréfás gasztronomikus kollekciónak Bacchus fegyverzete:

*„Egy pár kövér sódért fölköthet karvasnak,
Egy kerekas lepént mellyére paisnak,
Nagy kövér szalonna jó fegyverderéknak,
Oldalas pecsenye lesz lódingtartónak.*

*Töltésnek lódingban májas kolbászt téssen,
Pár pisztolnak egy pár domaszlábot véssen,
Páncélsisak nélkül az feje sem léssen,
Százrétű pacalbul kitelik az szépen.*

*Karabinja léssen szarvasnak sült combja,
Hosszú húsos kolbász ennek pantalérja,
Egy ökör bokája léssen tollas botja,
Borjú, bárán béli föllekert kanótja.*

*Kezében virágos pecsenye kopjának,
Fácán, kappan farka lesz lobogójának,
Oldalán vörös György* puskapalackjának,
Egy darab velős konc jó puska kulcsának.”*

Ez a manierista, arcimboldói ötlet – mutatis mutandis – egy töről metszett a Poóts-
leleménnyel, de nem egymásból származik, hanem közös archetípusra megy vissza.
Poóts András itt nem Gyöngyösiből merít: már az új század nagy költőjének, Faludi
Ferencnek a kezét fogja. Mert kik is muzsikálnak, s kik kapnak egymás derekába Poóts
LAKODALMI JÁTÉK-ában? Kövér, sült ludak hegedülnek, töltött kappanok a kontrások,
teli kulacsok és kancsók húzzák a tust, pirosra sült malacok trombitálnak, főtt és sült
pulykák a hárfások. Sült kacsák menüettet járnak (mások kozák táncot), a kövér szegy
a rizkszás lét kéri fel, a tormázott szemű disznó is táncba ugrik (de nem tudjuk meg,
kivel), magában ödöng a hízott bendőjű gömböc, a bárányhús azonban a túros dere-
lyével „jár lejtől” – szó szerint úgy, ahogy Faludinál „Ugrándoznak, lejtőt járnak” a vi-
rágok; mint ahogy a TÜNDEKERT-ben „Kiki möhön lejtőt vár”.

A TÜNDEKERT az ámulat, a csodálkozás képzelte élményének descriptiója; aki a
Faludi-versben szól, távol tartja magát a történéstől. A LAKODALMI JÁTÉK elképzelője
azonban magát is közélegyíti az ételfogásoknak. Azahogy kikezd vele egy sült kap-
pan, aztán egy sült malac: táncba viszik egymást; „forogatám őket kíméletlen” – mondja
a Poóts-vers, és megint Faludi nyomán jár: a TÜNDEKERT virágai nem „kémelik tal-
pokal”.

* A „vörös György” a régiségben „fatok, ivókürt” jelentésű.

De véget ér az idill, ugyancsak álomvallomással, itt is: „Mert egy sült malaccal amint nyalakodtam, / Végre összevesztem vele s marakodtam; / Kergettek s elestem, hogy árkot ugrottam, / Így érzék fel! Be kár, hogy ezt csak álmodtam!” „Nyalom a szép nyakad!” – a szerelmi óhajnak furcsa jeleként feltűnik ez a fordulat Poóts SENAI LUKRÉTZIA-jában is (lásd a 109. lapon).

Szegény Csenkeszfai Poóts András! Ahogy „vágja a verset”, kalapálja a szokványos fikciót, az izzasztó lakodalmi lakoma- és táncjelenet zsiros gőzén s testpáráján áttör hozzá az orrcimpáját megremegtető finom pomádés illat, a világszép-kurva szökötfeleség Miskolczi Zsuzsannáé!

Az ő szép nyakát nyalná ő, de csak egy sült malac ropogós húsával csillapíthatja éhségét.

A Bodroghkeresztúri Ráchelnek – én legszívesebben így nevezném – éppen ideje belépnie a Poóts-életrajzba.

Irodalom

- Cs. P. A.: IFJÚI VERSEI [a SENAI LUKRÉTZIA, a lírai versek, a HÁZI KERESZT]. Pozsony–Komárom, 1791.
- Mitrovics Gyula: CS. P. A. ÉLETE. *Protestáns Szemle*, 1890. 505–522. o.
- Matirko Bertalan: „EURIALIUS ÉS LUCRETIA” A MAGYAR IRODALOMBAN. *EPhK*, 1890. 769–782. o.
- Mitrovics Gyula: AENEAS SYLVIUS „DE DUOBUS AMANTIBUS”-ÁNAK MAGYAR ÁTDOLGOZÓI. *ItK*, 1896. 12–41. o.
- Szinnyei József: MAGYAR ÍRÓK ÉLETE ÉS MUNKÁI X. 1905. 1424–1430. o.
- Bán Imre–Julow Viktor: DEBRECENI DIÁKIRODALOM A FELVILÁGOSODÁS KORÁBAN. 1964.
- Mezei Márta: FELVILÁGOSODÁS KORI LÍRÁNK CSOKONAI ELŐTT. 1974.
- Weöres Sándor: HÁROM VERÉB HAT SZEMMEL – ANTOLÓGIA A MAGYAR KÖLTÉSZET REJTETT ÉRTÉKEIBŐL ÉS FURCSASÁGAIBÓL. Bev. és forrásjegyzék: Kovács Sándor Iván, II. 1982. 2., bőv. kiad.
- Scheiber Sándor: HEGYALJAI ZSIDÓ SÍRKÖVEK. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXI*. 1982. 177–194. o.
- Siska József: MISKOLCZI CSULYAK ISTVÁN. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei XXVII*. 1991. 243–255. o.
- Csokonai Vitéz Mihály: ÖSSZES MŰVEI. KÖLTÉMÉNYEK 3, 1794–1796. S. a. r.: Szilágyi Ferenc, 1992. 750–755. o. (és az ott idézett irodalom).
- Miskolci Textológiai Szeminárium: CS. P. A.: HÍVÓ TAMÁS. *Irodalomismeret*, 1994. 1. sz.